

sol hac fetes en la terra» (*Merav.* II, 17.5, de nou 17.10). Innovació romànica que vingué a reemplaçar el ll. *fissūra* (formació paral·lela a base del participi fort llatí *fissus*), que es prengué més tard com a cultisme [1460, JRoig, *Spill*, v. 10392]; localment degué sobreviure també el mot llatí si bé alterat per influència del parònim quasi-sinònim FRACTURA (que ha donat descendència pop., en el NL *Faitú(r)s* FRACTURIS): dissimilat en FACT-; (de resultes d'un terratrèmol) «per la dita montanya s'és feta una gran *fresura*, qui té en gir dues legues de lonc, emperò no és molt ample, ne molt pregon' encara» (doc. d'Àmer, a. 1427, CaCandi, *StHilariSacalm*, p. 88).

Fenella [fi S. XIII] és el principal derivat de FINDERE entre els que reemplaçaren ll. cl. *fissura*, *fissio*, que aparentment suposa un tipus *FINDICULA: *fenella* és molt freqüent ja en cat. ant.: «malalt --- jahia en son lit en una sglésia --- e un serrai ballester lo viu del mur de la ciutat, per la *fenella* de les portes de una finestra que era en aquella sglésia --- e sma per hon li poria tirar --- e no trobà negun loc sinó aquella *fanella*, que no havia pus d'un dit e mig d'ample --- e passà la treta per aquella *fenella* de les portes de la finestra e --- anà ferir lo compte ---», Desclot, § 163 (NCl. v, 99.6ss.); «has enteses les rahons complidament ---?»; respòs Boeci —un poc m'és vijares que les entena, axí com si per una creta o *fenella* ho guardava, mas precte que me les faces conèixer pus clarament», Genebreda (fi S. XIV), *Consol. de Philos.* III, § 9, Ag., p. 137; «anà a la porta de la cambra per scoltar si sentiria gent d'armes o altre indicí de mal, e véu, per una poqueta *fenella* qu' en la porta era, a l'Emperador e als metges, qui del seu mal disputaven», JoMartorell (§ 247, Ag. III, 158); «un bon pagès / vent l'entremès / de sa muller / —en lo celler / adulterava— / — / levàs encendre, / la matinada, / gran carbonada; / meté-hi sa rella; / quan fon vermella, / gran solc li féu / en lo camp seu; / dins la *fenella* / lexà-hi la rella; / ell se'n partí, / ella's dormí / ---», JRoig (*Spill*, v. 1903).

I en lèxics: «*fenella* de porta o de paret: rimula», «per una *fenella* entre les palles mirava lo laurador ---: per rimam inter paleas ---», JoEsteve (*Li. Eleg.*, g-7v, o-6r); i DAG. i AlCM hi afegeixen encara testimonis en altres 4 autors de fi S. xv (Alegre, Corella, Cès-sulis, Fenollar); «tapar les *fenelles* o feses: explore rimas», OPou (*TbPu.*, 9). Avui viu encara en zones apartades del Nord i del Sud: «un carcall de penya o una *finéla* 'fesa, escltxa' (Fontanars de Bocairent, 1963): *finélla* «forat roquer», tort. (BDC III, 97), Gandesa, RibEbre (AlCM); *fenéla* 'esquerda de roques', Vf. de Conflent (1959); i a Tremp (DAG.), Sort i Esterri (AlCM); amb lleu variant, *fenell* 'escltxa rocosa', a la Vall de Benasc (*fenells de Santoll* a Ancils, 1965).

Fora del domini català continuen formes semblants però en forma discontínua o menys clara: *fundilla* encara a Plan de Gistau (Casac., BDC xxiv, 170), al qual pot correspondre així mateix el cast. antiquat i dial. *hendija*.⁵

A l'altra banda dels Pirineus també es prolonguen

formes evidentment emparentades amb el nostre *fenella*, amb identitat clara pel que fa almenys a l'Alt Lenguadoc, en forma *fenelba/fendilba*; a l'Aude documentat sovint en la toponímia, i ja d'antic: l'actual lld. *Fendelbo* (<-a) municipi [*Fendelbe* des de 1202, fr. local *Fendeille*], i partida en el terme de Laurac; *Roc de Fendeille* muntanya del t. de Fournes [*Las Fendelas*, 1490], i altres llocs menors dits *La Fencille* o *Feneilles* en els termes de Maisons i d'Albàs (Sabarthès, *Dict. Top.*). En l'*Elucidari de las Proprietatz* text en prosa de princ. S. XIV, que sembla reflectir el llenguatge de l'Arieja o Foix, apareix el mot, molt repetit com *fendilba* (3 vegades, adés com «fente, crevasse», adés «gerçure de la peau»), acompanyat del verb *fendilbar* (bis) «crevasser, gercer» i *fendilbament* (bis) «gerçure» (Rayn. III, 303, 304); més enllà, dades més esparses només: *fendelbo* «fente» a l'Alt Arieja (Ascou), *hienéla* «fessure, fêlure» en algun punt del Comenge (Ferrère de Barossa), *hendilbe* del Bearn («petite fente, lézarde»), *fendelbo* en algun del Llemosí (*fendille* que hom ha registrat com a francès és només un terme recent de forjador, 1872).

El verb *fendilbar*, que hem vist ben documentat en terres de Foix des de princ. S. XIV, sembla tenir arrelament més ample i sòlid en gallo-romànic, car no solament *fendillà* «fendiller» es documenta el 1770 en altres parts del Lenguadoc, sinó *se fendilbà* en el Tarn, bearn. *hendilhà* id. b. llem. *fendillà* «gercer»; també en francès i en parlars d'Oïl sembla tenir arrelament propi el verb *fendiller*, car si bé no sembla trobar-se fins a Bernard Palissy (mj. S. XVI), el savi i tècnic ben conegut, que era fill de la Guienne, es tracta d'un escriptor ben francès i tot seguit el mot apareix des de llavors com a francès normal i general, i no en manquen representants en patuoses de Normandia i de Bèlgica, com a «gercer» o «se crevasser».

Arà bé pel que fa a la forma substantiva, millor representada en català que enlloc, el tipus *FINDICULA no pot deixar de causar escrúpols com a formació de llatí vulgar, treta d'un verb amb sufix merament substantiu, de diminutiu.⁶ M'inclino, doncs, a creure que el punt de partida deu ser una formació verbal *FINDICULARE d'on el fr. *fendiller* i l'oc. *fendilbar*, del qual l'esquemàtic *FINDICULA (potser encara no existent en llatí vulgar, sinó romànic arcaic) no seria més que un derivat antic; en efecte les formacions en -ICULARE sobre un radical verbal sí que són possibles i ja devien multiplicar-se des dels temps merovingis (car abunden molt en tot el grup it.-fr.-oc.-cat.); per una decadència local i secundària, el verb desaparegué en català, però el seu corollari, el substantiu postverbal *FINDICULA s'hi mantingué vigorós; i això alhora reforça l'antiguitat i importància del tipus *FINDICULARE en tot un sector important del llatí vulgar.

⁵*Fendalla*, 'escltxa' hapax en català, però fundada en una font tan segura i autèntica com OPou: «*fendalla*: rima, rimula», citat com a cosa de la fusta, darrere *tagells* i *posts* (*TbPu.*, 152), cf. oc. ant. *fendalba* «fissura» també hapax però ja del Donat Proensal